

BAKİ DÖVLƏT UNIVERSİTETİ
FİLOLOGİYA FAKÜLTƏSİ

Təsdiq edirəm:

Filologiya fakültəsinin dekani

dos. M.T.Vəliyev

AZƏRBAYCAN DİLİ KAFEDRASINDA ELMİ-TƏDQİQAT PLAN
İŞLƏRİNİN YERİNƏ YETİRİLMƏSİ HAQQINDA

MƏLUMAT

BAKİ - 2015

1. GİRİŞ

2. STRUKTUR VƏ ŞTAT CƏDVƏLİ (professor- müəllim heyətinin yaş göstəriciləri əlavə etməklə)

Azərbaycan dili kafedrasının 2015-ci il elmi-tədqiqat planının yerinə yetirilməsi haqqında məlumat

2015-ci ildə kafedrada ştat üzrə 16 müəllim işləyir. Onlardan 9-u tam ştatda, 7-i 0,5 (yarım) ştatdadır. Ştatda olan müəllimlərdən 12-nin elmi dərəcəsi var. Yeddi nəfəri elmlər namizədi, dosent, iki nəfəri elmlər namizədi dosent əvəzi, iki nəfəri elmlər namizədi baş müəllim, bir nəfəri elmlər namizədi, müəllim işləyir. Ştatda olan müəllimlərdən 4-nün elmi dərəcəsi və elmi adı yoxdur, onlardan biri baş müəllimdir.

Kafedranın 2015-ci ilə aid elmi iş planı Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti məsələlərinə həsr edilmişdir. Bununla bərabər, dil və ədəbiyyata aid nəzəri mövzulara da yer verilmişdir.

2015- ci ildə kafedranın müəllimləri və elmi işləri haqqında.

1. S.V.Abbasova – 1973, fil. elm. nam., dosent, 0,5 ştat, kafedra müdiri
2. S.M.Seyidova – 1949, fil. elm. nam., dosent, tam ştat
3. S.A.Orucova – 1972, fil. elm. nam., dosent, tam ştat
4. O.N. Piriyeva – 1950, p.e.n., dosent, tam ştat
5. S.M. Mərdanova – 1979, fil.elm. nam., dosent, tam ştat
6. Z.P.Nəbiyeva - 1956, fil. elm. nam., dosent, 0,5 ştat
7. A.T.Əliyeva – 1970, fil.elm.nam., dosent, tam ştat
8. N. K. Məmmədova – 1965, fil.elm.nam., dos.əvəzi, 0,5 ştat
9. Ş.A.Abasova – 1969, fil.elm.nam., dos. əvəzi, 0,5 ştat
10. X.F.Manafli – 1977, fil.elm.nam., baş müəllim, tam ştat
11. Ə.Y.Ağakışiyev – 1957, fil. ü.fəl.dok., baş müəllim, 0,5 ştat
12. G.N.Abbasova – 1956, baş müəllim , tam ştat,
13. İ.A. Məhərrəmov – 1958, müəllim, tam ştat

14. N.M.Hacıyeva – 1970, müəllim, 0,5 ştat

15. Ş.N.Əliyeva - 1969, müəllim, 0,5 ştat

16. L.Ə.Əliyeva – 1961, fil.elm.nam., müəllim, tam ştat

Planda nəzərə alınmış problemlər:

1. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyətinin nəzəri və praktik məsələləri üzrə.

3. KAFEDRALARDA APARILAN ELMİ-TƏDQIQAT İŞLƏRİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ, ADI, SAYI, QISA ANNOTASIYASI VƏ YERİNƏ YETİRİLMƏSİ

İş A - Azərbaycan dili və nitq mədəniyyətinin tədrisində normalar.

Mərhələ I Ədəbi dilin fonetik norması

İcraçı: dos. S.V.Abbasova

Məlum olduğu kimi fonetika dilçiliyin şöbələrindən biridir. Dilçiliyin fonetika şöbəsi özündə iki normanı əks etdirir. 1. orfoepik norma; 2. orfoqrafik norma.

Hər iki norma dilin fonetik quruluşu və ahəng qanunu ilə müəyyən edilir.

Sözün ədəbi dildəki tələffüz qaydası orfoepik, yazılış qaydası isə orfoqrafik norma adlanır. Fonetik norma sözlərin düzgün yazılmasını və tələffüz edilməsini, durğu işarələrindən yerli-yerində istifadə edilməsini tələb edir. Fonetik normanın pozulması vurğu və intonasiyanın düzgün işlənməməsi ilə də bağlıdır. Belə ki, düzgün vurğu və düzgün intonasiya ahəngdar nitq deməkdir.

İş B - Azərbaycan dilində üslublar sistemi.

Mərhələ I Azərbaycan dilində bədii üslub.

İcraçı: dos. S.M.Seyidova

Elmi-tədqiqat plan işində Azərbaycan dilində bədii üslubun xarakterik xüsusiyyətləri açıqlanmış, ədəbi dilin bütün vahidlərindən, dilin lüğət tərkibinin bütün leksik laylarından bu üslubda istifadə edilməsindən konkret dil faktları ilə danışılmışdır. Bədii üslubun cəmiyyətin estetik mənəvi keyfiyyətlərinin formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən funksional üslub olduğu göstərilmişdir. Bədii üslubu formalaşdıran əsas leksik üslubi vasitələr – ümumişlək, qeyri-ümumişlək leksik vahidlər, həmçinin məcazlar,

omonim, sinonim, antonimlik və frazeoloji vahidlərin olduğu nəzərə çatdırılmışdır.

İş Ç-Natiqlik sənətinin tədrisinə dair.

Mərhələ I Antik dövr natiqlik sənəti.

İcraçı: dos. Z.P.Nəbiyeva.

Elmi işdə əsasən qədim yunan natiqlik sənəti və bu sənətin inkişafında mühüm xidmətlər göstərən natiqlərdən danışılır. Demosfen və Aristotelin ritorik fəaliyyəti, nitqləri və bu nitqlərin natiqlik sənətinin inkişafında oynadığı rol göstərilir. Antik dövrdə natiqlik sənətinin inkişafında Yunanıstanla yanaşı Roma da mühüm rol oynamışdır. Elmi plan işində Siseron, Mark Fabiy Kvintilian, Sokrat kimi məşhur natiqlərin Qədim Roma natiqlik məktəbinin nümayəndələrindən biri olduğu haqqında danışılır və onların həm natiqlik, həm də həyat və yaradıcılıqları tədqiqata cəlb olunur.

Sonda gəlinən nəticə onu deməyə əsas verir ki, antik Yunan və antik Roma natiqlik məktəbləri müasir natiqlik sənətinin inkişafında, formalaşmasında mənbə kimi çıxış etmişdir. Antik natiqlərin sözə, nitqə münasibəti müasir natiqlik sənətində baza rolunu oynadığı göstərilmişdir.

İş E- Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti fənni üzrə yazılmış dərsliklər və dərs vəsaitləri.

Mərhələ I XX əsrin ortalarında yazılmış dərsliklərin təhlili.

İcraçı: dos. O.N.Piriyeva

Müstəqil sahə olaraq nitq mədəniyyəti Azərbaycanda XX əsrin ortalarında diqqəti çəkmiş, 1969-cu ildən başlayaraq Azərbaycan dilinə qayğı artdığı kimi, nitq mədəniyyəti məsələlərinə də diqqət artırılmışdır.

Keçən əsrin ortalarında nitq mədəniyyəti və natiqlik məharəti məsələləri ilə müntəzəm məşğul olan - pedaqoqlardan biri A.S.Abdullayev olmuşdur. 1968-ci ildə alimin 250 səhifədən ibarət «Nitq mədəniyyəti və natiqlik məharəti haqqında» (Bakı, Azərnəşr, 1968, -250 s.) dərs vəsaiti çapdan çıxmışdır.

A.Abdullayev o dövrdə nitq mədəniyyəti məsələlərinin aşağıdakı problemlərinə əsərində geniş yer ayırmışdır.

- 1) nitq mədəniyyəti məsələlərinin tarixi;
- 2) Rusiyada, Qərbi Avropada natiqlərin fəaliyyəti;
- 3) Azərbaycandakı natiqlərin fəaliyyəti;
- 4) nitq mədəniyyətinin ümumi məsələləri;
- 5) nitq mədəniyyətinə verilən tələblər;
- 6) nitqə uğur (müvəffəqiyyət) qazandıran amillər;
- 7) natiqin mühazirəyə hazırlaşması barədə;
- 8) publisistik nitq haqqında.

Nitq mədəniyyəti tarixi bir kateqoriyadır. Tarixi mənbələrdə ən qədim zamanlardan məzmunlu, obrazlı, aydın, yığcam, təsirli nitqə sahib olan adamların cəmiyyət tərəfindən həmişə yüksək qiymətləndirildiyi haqqında məlumatlar vermişlər. Müxtəlif ölkələrdə və müxtəlif dövrlərdə natiqlik sənətinin konsepsiyalarından bəhs edən «Ritorika» elmi formalaşır və öz inkişafını təmin edir.

İş Ə -Azərbaycan dili və nitq mədəniyyətinin tədrisinə dair.

Mərhələ I Azərbaycan dili və nitq mədəniyyətinin tədrisində əyani vasitələrdən istifadə.

İcraçı: dos. S.M.Mərdanova.

Elmi işdə Nitq mədəniyyətinin Azərbaycanda bir elm kimi formalaşması və inkişafından bəhs olunur, onunla bağlı aparılan tədqiqatlar, yazılan elmi əsərlər və dərsliklər nəzərdən keçirilir.

Elmi işdə Adil Babayevin “Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti” dərsliyi, Nağdəli Zamanovun “Heydər Əliyev və Azərbaycan nitq mədəniyyəti” monoqrafiyası tədqiqata cəlb olunmuşdur. Adil Babayevin dərsliyində Azərbaycan dilinin bütün struktur elementləri nitq mədəniyyəti problemləri ilə əlaqələndirilmişdir. Dərslikdə nəzəri hissə ilə yanaşı tələbələrin nitqini inkişaf

etdirmək məqsədilə tapşırıq və mətnlərdən istifadə olunmuşdur ki, bu da onun praktik xarakterdə olduğunu göstərir.

Nağdəli Zamanovun Azərbaycanda siyasi natiqliyin banisi sayılan Ulu Öndər H.Əliyevə həsr olunmuş “Heydər Əliyev və Azərbaycan nitq mədəniyyəti” adlı monoqrafiyasında natiqin nitq və çıxışları kompleks şəkildə araşdırılmış, onun nitqində müxtəlif elementlər- girişlər və sonluqlar, fəlsəfilik, səmimiyyət, frazeologizmlər, ədatlar, neologizmlər, ritorik suallar və s. tədqiq olunmuşdur.

Belə nəticəyə gəlinmişdir ki, hər iki kitabın Azərbaycan dili və nitq mədəniyyətinin inkişafında və tədrisində böyük əhəmiyyəti vardır və onlardan təkcə müəllim və tələbələr deyil, həmçinin Azərbaycan dilində səlis danışmaq arzusunda olan bütün insanlar istifadə edə bilər.

İş F - İşlənmə dairəsinə görə sözlərin növləri.

Mərhələ I Ümumişlək sözlər və onun xüsusiyyətləri.

İcraçı: dos. əvəzi N.K.Məmmədova

Elmi-işdə sözlərin leksik və qrammatik, həqiqi və məcazi mənası, mənşəcə alınma və ya milli olma xüsusiyyətləri, leksik-semantik və həmçinin aktiv və passiv işlənmə dairəsinə görə müxtəlif qruplara ayrılması kimi proseslərə bütün xırdalıqları ilə leksikologiya bölməsində aydınlıq gətirilir. Sözlər müxtəlif aspektdən təsnif edilir. Bunlardan biri də işlənmə dairəsinə görə qruplara ayırmaqdır. Bu xüsusiyyətə görə sözlər aktiv və passiv, başqa sözlə desək ümumişlək və ümumişlək olmayan sözlərə ayrılır.

Qeyd olunur ki, dilin lüğət tərkibinə daxil olan sözlərin hamısı eyni səviyyədə dilin əsas lüğət fonduna keçmir. Bu keçmə prosesi bəzi sözlərdə gec, bəzi sözlərdə isə tez baş verir. Dilin əsas lüğət fonduna daxil olan sözlər dilin lüğət tərkibinin müəyyənləşməsində əhəmiyyətli rol oynayırlar.

Dilin lüğət tərkibinə daxil olan sözləri hamı başa düşməyə bilər. Bu, normal bir haldır. Lakin dilin əsas lüğət fonduna daxil olan sözlər isə hamı tərəfindən sistemli şəkildə və tez-tez işləndiyi üçün, elə hamı tərəfindən də başa düşülür.

Sözlərin ümumişlək olması üçün əsas və başlıca şərt sözlərin hamı və yaxud da əksəriyyət tərəfindən işlədilməsi və başa düşülməsidir. Ümumişlək olan sözlər öz daxilində omonim, sinonim, antonim, çoxmənalı sözlər kimi də çıxış edə bilirlər.

Qeyd olunur ki, sözlərin mənşəyi məsələsi ümumişləklik prosesinə əngəl deyildir. Belə ki sözlər alınma mənşəlidirsə, o sözlərin mütləq şəkildə və istisnasız olaraq ümumişləklik xüsusiyyətini itirdiyini söyləmək olmaz. Yəni ümumişlək sözlər alınma və milli mənşəli də ola bilər.

İş G - Semiotika və estetika

Mərhələ I Semiotik analiz haqqında ümumi anlayış

İcraçı: dos. S.A.Orucova

Elmi işdə 2000-ci illər elmşünaslığında dilçiliyin semiotikanın bir sahəsi kimi fərqləndirilməsi işi getdikcə sürətlənir, dilçilik fəlsəfəsinin ayrı-ayrı konkret metodları müəyyənləşdirilir, bununla da dil işarələri və digər hər cür semiotik işarələr qarşılıqlı olaraq bir yerdə araşdırılır.

Dil işarələrindən ünsiyyət prosesində həm də estetik vəzifəni yerinə yetirmək üçün istifadə olunur. Belə ki, dil işarəsi olan sözdən təkcə fikrin məzmunca ifadəsində deyil, məzmunun hansı formada və tərzdə ifadə olunmasında da istifadə edilir.

Dil işarələrinin (morfem və sözlər) ikitərəfli təbiəti belə bir cəhəti şərtləndirir ki, səs özünün ifadə planı ilə nitqi müəyyənləşdirməyə (tanımağa) istiqamətlənir, özünün məzmunu (xüsusilə, sözün leksik mənalı) ilə insanın maddi mühiti tanımaq və təsnif etməyə yönəlir. İkinci halda səslər leksik mənə eyniləşdirmə və fərqləndirmə üçün etalon kimi çıxış edir.

Dilçilikdə sözün hansı tərkib hissəsinin – ayrı-ayrı səslərin, yoxsa, bütövlükdə sözün dil işarəsi hesab edilməsi də mübahisəli olmuşdur. Əslində dil sistemində sözün səslənməsi ilə mənası bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Ona görə də dilin işarəviliyi dedikdə dil vahidlərinin işarələrdən ibarət olduğunu söyləmək daha düzgün olar. Burada səs işarələri (fonem), kök işarələri (leksem), şəkilçi işarələri (morfem) daxildir. Bütün bunlar isə bütövlükdə işarələr sistemini əmələ

gətirir.

Leksik səviyyədə söz sahələrinin sinifləri onların paradigmatik, semantik həmrəylik prinsipi əsasında bir-birinin yanında gələ bilməsi onların sintaqmatik əlaqələrini göstərir.

Dil işarələrinin daha bir əlaməti də nəzərdən keçirilməlidir. Bunu iyerarxiklik kimi müəyyənləşdirə bilərik. Bunun mahiyyəti ondadır ki, aşağı səviyyənin vahidi mütləq yuxarı səviyyənin tərkibində çıxış etməlidir. Yuxarı səviyyənin vahidi isə aşağı səviyyənin ən azı bir elementindən ibarət olmalıdır.

İş Ğ – Nitq mədəniyyəti elminin sahələri.

Mərhələ I Natiqlik sənəti haqqında.

İcraçı: b/müə. X.F.Manafli

Elmi- tədqiqat plan işi «Natiqlik sənəti haqqında» adlanır. Natiqlik sənəti dedikdə, ictimaiyyət qarşısında çıxışların ən yüksək səviyyəsi, nitqin keyfiyyət gözəlliyi, sözü ustalıqla söyləyə bilmə məharəti başa düşülür. Natiqlik sənətinin mahiyyəti, bu terminin mənşəyi, ona paralel olaraq işlənən digər sinonim sözlər (ritorika, krasnoreçye və s.) haqqında geniş məlumat verilir. Daha sonra bu sənətin harda yaranması haqqında danışılır və nə üçün məhz Yunanıstanda yaranıb inkişaf etməsinə aydınlıq gətirilir. Yunanıstanda natiqlik sənətinin inkişafını sürətləndirən səbəblər sadalanır. Qədim dünyanın bu dövlətinin dünya natiqlik sənətinə bəxş etdiyi ən görkəmli natiqlər, onların həmin sənətin incəliklərini əks etdirən qiymətli əsərləri haqqında məlumatlar verilir. Görkəmli natiqlərin nitqin keyfiyyəti haqqında dedikləri fikirlərin bəzilərinə diqqət çəkilir. Daha sonra nitq mədəniyyətinə yiyələnməyin yolları, natiqlik sənətinə verilən tələblər, natiqin ən çox diqqət etməsi gərəkənlər araşdırılır. Onun ardından Azərbaycanda natiqlik sənətinin yaranması tarixinə nəzər salınmış, görkəmli şəxslərin natiqlik sənəti haqqında söylədikləri qiymətli fikirlərinə aydınlıq gətirilmişdir. Beləliklə, elmi işdə natiqlik sənətinin həm tarixi (həm qədim dünyada, həm də Azərbaycanda), həm mahiyyəti, həm də bu sənətə yiyələnmənin yolları işıqlandırılmışdır.

İş H- Bədii əsərlərdə işlənən nitq etiketləri haqqında.

Mərhələ I Lirik əsərlərdə işlənən nitq etiketləri.

İcraçı: dos. A.T.Əliyeva, müəll. L.Ə.Əliyeva

Elmi işdə nitq etiketi bir termin kimi aydınlaşdırılır. Qeyd olunur ki, nitq etiketi ünsiyyətin baş verdiyi vəziyyətlə də müəyyən olunur. Bu, bir təqdimat, konfrans, simpozium, müşavirə, məsləhət və s. də ola bilər. Nitq etiketi müəyyən mənada cəmiyyətin mənəvi vəziyyətini, onun əxlaqi dayaqlarını əks etdirir. Bununla yanaşı, nitq etiketləri həm də milli səciyyəsi ilə seçilir. Hər bir dildə millətin mədəniyyətini xarakterizə edən milli etiketlərin mövcud olduğu göstərilir. Ayrı-ayrı nitq etiketlərinin formullarından söhbət açılır. Müxtəlif nitq situasiyalarında, ünsiyyətin bütün formalarında (məsələn, müraciət, görüşmə, ayrılma, yolasalma, təbrik, alqış və s.) işlədilən söz, ifadə və cümlələrdən, formullardan bir neçəsi nümunə kimi verilir.

Qeyd olunur ki, nitq etiketlərindən bədii ədəbiyyatda da geniş istifadə olunur. Yazıçı və şairlərin dilində bədiliyi, obrazlılığı gücləndirmək, surətlərin dilindəki canlılığı artırmaq üçün bu vasitələrdən geniş istifadə olunur. Elmi plan işində ayrı-ayrı şairlərin və yazıçıların (N.Həsənzadə, M.Ə.Sabir, S.Vurğun, H.Cavid və s.) dilində işlənən nitq etiketləri tədqiqata cəlb olunmuşdur.

İş X - «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının dil və üslub xüsusiyyətləri.

Mərhələ I «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının dil və üslub xüsusiyyətləri.

İcraçı: müəll. N.M.Hacıyeva

Elmi işdə qeyd olunur ki, dastanının dilində 194 fars sözü işlənir. Bu sözlərin işlənmə tezliyi dastanın həm Vatikan həm də Drezden nüsxəsində izlənərək tədqiqata cəlb olunmuşdur. Boylar üzrə hər bir sözün neçə dəfə işlənməsi qeyd edilmişdir. Bundan başqa elmi işdə dastanın dilindəki fars sözlərinin həm fonetik, həm də leksik xüsusiyyətləri öyrənilir.

Qeyd olunur ki, dastanın dilindəki fars sözlərinin bir çoxu dilimizin fonetik qabığına uyğunlaşsa da bəzi sözlər olduğu kimi abidənin dilinə keçmişdir. Burada əsasən məişət, hərbi, dini mənə kəsb edən sözlərin işlənməsi xarakterikdir. O da ehtimal olunur ki, bu sözlər «Kitabi-Dədə Qorqud»

dastanının özünün malik olduğu dil xüsusiyyəti deyil, üzü köçürülərkən katiblərin bu dastana əlavəsidir.

İş I - Felin zamanlarının ekspressivliyi.

Mərhələ I İndiki zamanın ekspressivliyi.

İcraçı: b/müəll. Ə.Y.Ağakışiyev

Elmi işdə qeyd olunur ki, ekspressivliyin tədqiqi tarixində dilçilikdə ekspressivlik nəzəriyyəsinin elementləri ilk dəfə XIX əsrin sonlarında A.A.Potebyna və J.Vandriesin araşdırmalarında öz əksini tapmışdır. Bu ailələr ekspressivliyi emosionallıqla əlaqələndirmişdilər.

Ekspressivliklə emosionallığın bağlılığına toxunan müəlliflərin əksəriyyəti onları eyniləşdirməyə də əksər hallarda, nitqdə sıx qovuşduqlarını qeyd etmişlər.

Ekspressivliyin ifadə vasitələrindən danışarkən qeyd olunur ki, ekspressiya sözlərdəki təsviriliyi və ifadəliliyi qüvvətləndirməyə imkan verir. Nitq davranışının ekspressivliyi müxtəlif ifadə vasitələrindən istifadə ilə şərtlənir. Nidalar, ədatlar, bağlayıcılar yaşanan emosiyaların ifadəsinə yardımçı olur.

Fellərin ekspressivliyi adlı paragrafda qeyd olunur ki, insan nitqini iş, hal, hərəkət bildirən sözlərsiz, yəni fellərsiz təsəvvür etmək mümkün deyil. Fellərin daşıyıcısı olduğu bu mənalar onların leksik-semantik mənasını təşkil edir. İndiki zaman feillərinin ekspressivliyin ifadəsinə xidməti nümunələr əsasında göstərilmişdir.

İş II- M. Cəlalin əsərlərinin dil və üslub xüsusiyyətləri.

Mərhələ I M.Cəlalin romanlarının dili və üslub xüsusiyyətləri.

İcraçı: dos. əvəzi Ş.A.Abasova

XX əsrin II yarısında ədəbiyyata gəlmiş görkəmli alim, professor, ədəbiyyatşünas Mir Cəlal öz əsərləri ilə Azərbaycan dilçiliyinin, Azərbaycan dilinin inkişafına bir sıra töhfələr vermişdir. Həm hekayə, həm də roman ustası kimi şöhrət qazanmış Mir Cəlalin dilimizə verdiyi əsas töhfələrdən biri səlis, qüsursuz və aydın cümlələrdən istifadə etməsidir. Ədibin romanlarının sintaksisinə nəzər saldıqda iki məsələ diqqəti cəlb edir. Birincisi Mir Cəlal

sadə cümlələr, müxtəsər cümlələr, adlıq cümlələr, həmçinin sadə cümlənin digər tiplərindən həm təhkiyə dilində, həm də obrazların dilində məharətlə istifadə etmişdir. İkincisi eyni məharətlə həm tabeli mürəkkəb cümlənin, həm də tabesiz mürəkkəb cümlənin bütün növlərindən istifadə edərək romanlarının dilinə bir axıcılıq gətirmişdir.

Elmi-plan işində Mir Cəlalin üslub xüsusiyyətlərinə də toxunulur. Əsasən ədibin «Yolumuz hayanadır» romanı tədqiqata cəlb olunmuşdur. Bədii üslubun bütün çalarlarından istifadə edən ədib özünəməxsus üslub xüsusiyyətlərinə malikdir. Məsələn, Mir Cəlal obrazı hər hansı bir ləhcədə danışdırır, lakin heç bir məqsədsiz cümlə işlətmir. Bu da Mir Cəlalin Azərbaycan dilinə və onun saflığına bəslədiyi rəğbətdən irəli gəlir.

İş J- Azərbaycanda əlifba problemi.

Mərhələ I I Türkoloji Qurultaya qədərki dövrdə əlifba məsələsi

İcraçı: müəll. Ş.N.Əliyeva

Elmi işdə qeyd olunur ki, Azərbaycan Cümhuriyyətinin siyasi müstəqilliyinə son qoyan Sovet Rusiyası, yeni əlifbanı (latın əlifbasını) Sovet Azərbaycanında tətbiq etməklə, onun milli mədəniyyətini də zərbə altında qoyurdu. Bu baxımdan sovet ideoloqları üçün bu müstəmləkəçiliyə hədəflənmiş «yenilik» idi. Başqa sözlə, tələm-tələsik yeni əlifbaya-latın əlifbasına keçmək Azərbaycan türk xalqının keçmişi ilə gələcəyi arasında körpünün tez yandırılmasına, eyni zamanda dünənə qədər onunla eyni əlifbanı paylaşan islam və türk xalqları, xüsusilə Anadolu türkləri ilə mənəvi və siyasi bağların qırılmasına hesablanmışdı.

O zaman milli-demokratlar hələ Azərbaycan Cümhuriyyəti dövründə ərəb əlifbasından latın əlifbasına keçməyi təklif edirdilər. Eyni zamanda, Azərbaycan Cümhuriyyəti latın əlifbasına keçidlə bağlı Türkiyə Cümhuriyyəti ilə də ortaq addım atmaq niyyəti də güdmüşdü. Vaxtilə ərəb əlifbasından imtina edilib latın əlifbasına keçmək istəyən Azərbaycan milli qüvvələrinin sovet işğalı dövründə bunu, istəməməsi təsadüfi deyildi. Əslində millətçiləri narahat edən latın qrafikasına keçmək deyil, latın əlifbasına keçmək adı

altında ifratçılığa varlması, millətlər arasında ayrı-seçkilik edilməsi, gələcəkdə kiril əlifbasına keçmək üçün bir vasitəyə çevrilməsi və s. idi. Bizə elə gəlir ki, bu cür mülahizələrin səslənməsi də təsadüfi olmamışdır. Bütün hallarda, yeni əlifbaya keçidlə bağlı imperiyanın maraqları olduğu kimi, bunun əleyhinə çıxan «isləhatçılar»ın da öz mövqeyi olmuşdur. «İsləhatçılar» ədəbi dilin yazısında ərəb əlifbasını saxlamaqla yalnız islah edilməsini, yəni bəzi dəyişikliklərin aparılmasını məqsəduyğun hesab edirdilər.

İş K - Azərbaycan dilində qrammatik omonimlik məsələsi

Mərhələ I Leksik şəkilçilərin omonimliyi.

İcraçı: müəll. İ.A.Məhərrəmov

Elmi-plan işində dil vahidlərinin omonimliyi məsələsinə diqqət yetirilir. Omonimlik dilin inkişafında mühüm rol oynayan hadisələrdəndir. Azərbaycan dilinin qrammatik quruluşunun və söz yaradıcılığının öyrənilməsində bu problem xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Uzun zaman ümumi dilçilikdə omonimlik əsasən sözlərə aid edilirdi, o biri dil vahidlərinin bu məsələdə iştirakı qeyd olunmurdu. Lakin dildə olan faktlar sübut edir ki, omonimlik yalnız sözlərə aid deyil, həm də fonem, morfem, söz birləşməsi və cümlələrə aiddir. Leksik şəkilçilərin omonimliyi tədqiq edilir. Omonim şəkilçilərin tədqiqi dilin ümumi inkişaf mənzərəsini izləmək üçün material verir.

Dilin lüğət tərkibinin öz daxili imkanları hesabına zənginləşməsində şəkilçilərin omonimliyi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Tədqiqat göstərir ki, şəkilçilərin omonimlik məsələsi müxtəlif aspektlərdən öyrənilə bilər. Sözdüzəldici şəkilçilərin yalnız müxtəlif nitq hissələrindən sözdüzəltmə prosesində omonimləşməsi deyil, həm də onların bəzilərinin sözdəyişdirici şəkilçi, eləcə də onomastik vahid yaradan formant olmaq baxımından omonimliyi diqqəti cəlb edən linqvistik hadisədir.

İş Q - Ümumtəhsil orta məktəblərində nitq mədəniyyəti və ona verilən tələblər.

Mərhələ I V-VI siniflərdə şagirdlərə nitq mədəniyyətinin öyrədilməsi yolları.

İcraçı: b/müə. G.N.Abbasova.

Elmi işdə qeyd olunur ki, müasir dövrdə orta məktəblərdə istər ana dilinin, istərsə də əlavə dilin tədrisi qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri yetişən nəslin nitq mədəniyyətini və rəhbərli nitqini inkişaf etdirməkdir. Tədqiqatlar göstərir ki, nitq mədəniyyəti üçün dil normaları aparıcı meyar rolunu oynayır. Bundan əlavə, tədqiqatçılar çox zaman orfoqafiya və orfoepiya qaydalarını da bu sahəyə aid edirlər, üslubiyyat, tərcümə, terminologiya da sıx bağlılığa malikdir. Fikrimizcə nitq mədəniyyəti dilin bütün yaruslarını əhatə edir. deməli, nitq mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsi üçün bilavasitə dilin fonetikasi, leksikasi, qrammatikasi, üslubiyyatına dair zəruri bilikləri almağı tələb edir.

Nitq mədəniyyəti və rəhbərli nitq məsələləri həm şifahi, həm də yazılı nitqi əhatə edir, şagirdlər öz fikir və arzularını sərbəst və aydın şəkildə ifadə etməyi bacarmalı və bu zaman dil vasitələrindən bacarıqla istifadə etməli, yeksənəkliyə, təkrara, izafi informasiyanın ötürülməsinə yol verilməməlidir.

Azərbaycan dili ümumtəhsil məktəblərində tədris olunmaqla şagirdlərdə nitq mədəniyyətinin formalaşmasına xidmət edir. onlar bu fənn vasitəsilə ana dilini öyrənir, onun səs sisteminə, lüğət ehtiyatına, üslubi-qrammatik xüsusiyyətlərinə yaxından bələd olur, elmi, bədii, publisistik və digər üslublarda yaradılmış ədəbiyyat nümunələri ilə tanış olmaq imkanı qazanırlar.

4. DƏRC OLUNMUŞ ELMİ İŞLƏRİN XARAKTERİSTİKASI.

Hesabat ilində 2 proqram, 2 metodik göstəriş, 50-yə yaxın məqalə çap olunmuşdur.

Məqalələr Azərbaycan dili və ədəbiyyatının, nitq mədəniyyətinin nəzəri və tədrisi məsələlərinə həsr olunmuşdur.

5. QRANTLAR ƏSASINDA YERİNƏ YETİRİLƏN ELMİ-TƏDQIQAT İŞLƏRİ - Yoxdur.

6. AMEA İLƏ ELMİ ƏLAQƏLƏR – Yoxdur.

7. XARİCİ DÖVLƏTLƏRİN TƏHSİL VƏ ELMİ MÜƏSSISƏLƏRİ İLƏ ƏLAQƏLƏR - Yoxdur

8. ELMİ – TƏDQIQAT İŞLƏRİNİN NƏTİCƏLƏRİNİN TƏTBİQİ.

Elmi-tədqiqat işlərinin nəticələri ali və orta məktəb dərsliklərinin tərtibində istifadə oluna bilər.

9.PATENT VƏ İNFORMASIYA İŞLƏRİ – Yoxdur.

10. DÖVLƏT PROQRAMLARININ İCRASI: Kafedrada 2015-2016- cı illər üçün nəzərdə tutulmuş elmi plan işinin əsasında 2016-cı ilin elmi iş planı tərtib edilmiş və hər bir müəllimə konkret iş tapşırılmışdır.

11. FAKÜLTƏDƏ KEÇİRİLMİŞ ELMİ KONFRANSLARIN, SEMİNARLARIN, SİMPOZİUMLARIN XARAKTERİSTİKASI.

Kafedranın üzvləri fakültədə və universitetdə keçirilən bir sıra elmi konfransların təşkilində iştirak etmişlər.

Dos. Səidə Abbasova: Gənc tədqiqatçıların və doktorantların 19-cu Beynəlxalq elmi konfransının materialları, Bakı, 2015

Mövzu: Müasir Azərbaycan romanlarında obrazlar aləmi

Dos. Sultan Seyidova: Bakı Dövlət Universitetində Pənah Xəlilovun anadan olmasının 90 illik yubileyinə həsr olunmuş «Türk xalqları ədəbiyyatının aktual problemləri» mövzusunda Respublika elmi-nəzəri konfransın materialları. Bakı, 2015.

Mövzu: Görkəmli alim

Dos. Zöhrə Nəbiyeva: Bakı Dövlət Universitetində Görkəmli ictimai xadim, Xalq şairi, akademik Bəxtiyar Vahabzadənin anadan olmasının 90 illik yubileyinə həsr olunmuş «Bəxtiyar Vahabzadə və Azərbaycan filologiyasının aktual problemləri» mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları. 29 oktyabr, Bakı, 2015

Mövzu: Şagirdlərin rəhbərli nitqinin inkişaf etdirilməsi üzrə işin məqsəd və vəzifələri.

B/müə. Əliheydər Ağakışiyev: Bakı Dövlət Universitetində Görkəmli ictimai xadim, Xalq şairi, akademik Bəxtiyar Vahabzadənin anadan olmasının 90 illik yubileyinə həsr olunmuş «Bəxtiyar Vahabzadə və Azərbaycan filologiyasının aktual problemləri» mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları. 29 oktyabr, Bakı, 2015

Mövzu: Kütləvi informasiya vasitələrinin dil və üslub xüsusiyyətləri

Dos. Asifə Əliyeva: Bakı Dövlət Universitetində Görkəmli ictimai xadim, Xalq şairi, akademik Bəxtiyar Vahabzadənin anadan olmasının 90 illik yubileyinə həsr olunmuş «Bəxtiyar Vahabzadə və Azərbaycan filologiyasının aktual problemləri» mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları. 29 oktyabr, Bakı, 2015

Mövzu: Bəxtiyar Vahabzadənin dramaturgiyası.

Dos. Şəlalə Abasova: Bakı Dövlət Universitetində Görkəmli ictimai xadim, Xalq şairi, akademik Bəxtiyar Vahabzadənin anadan olmasının 90 illik yubileyinə həsr olunmuş «Bəxtiyar Vahabzadə və Azərbaycan filologiyasının aktual problemləri» mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları. 29 oktyabr, Bakı, 2015

Mövzu: Bəxtiyar Vahabzadənin həyat və yaradıcılığı haqqında

12. FAKÜLTƏDƏ ELMİ VƏ ELMİ – PEDAQOJİ KADRLARIN HAZIRLANMASI.

Kafedrada gənc işçilərin müəllim kimi hazırlanmasına diqqət yetirilir. Hal-hazırda kafedrada müəllim işləyən elmi dərəcəli və elmi adı olan müəllimlərin bir çoxu kafedranın yetirmələridir.

13. DISSERTASIYA MÜDAFİƏSİ VƏ DISSERTASIYA ŞURALARININ FƏALİYYƏTİ. - Yoxdur

14. TƏLƏBƏLƏRİN VƏ GƏNC TƏDQIQATÇILARIN (MAGİSTRLƏRİN) ELMİ-TƏDQIQAT İŞLƏRİ (KONFRANSDA İŞTİRAKI). - Yoxdur

15. 2015-ci İLDƏ HANSI AVADANLIQLARIN ALINMASINA EHTİYAC DUYULUR.

16. ƏSAS NƏTİCƏLƏR VƏ TƏKLİFLƏR: 2014-cü ildəki təklifə əsasən

kafedranın adı «Azərbaycan dili» yox «Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti» olaraq dəyişdirilməsi haqqında fakültə Elmi Şurasında məsələ qaldırıldı və qəbul edildi. Bu dəyişiklik kafedranın elmi potensialını artırır. Bunu nəzərə alaraq gələcəkdə kafedraya magistr yerinin verilməsi məqsədəuyğun olardı.

Kafedra müdiri:

dos. S.V.ABBASOVA